

20'ernes og 30'ernes byplanhistorie

Seminar, juni 1986

**Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistoriske noter **IO****

20'ernes og 30'ernes byplanhistorie

Seminar, juni 1986

**Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistoriske noter **IO****

"20-ernes og 30-ernes byplanhistorie"
Seminar 1986.

Forfattere:

Edmund Hansen, Lisbeth Balslev Jørgensen m.fl.

Udgivet af Dansk Byplanlaboratorium, 1987.
Copyright.

Dansk Byplanlaboratoriums "Byplanhistoriske
Noter", nr. 10.

Hæftet er trykt med støtte fra Margot og
Thorvald Dreyers Fond.

Illustrationer: Kunstakademiets Bibliotek.

Trykkested: Tutein & Koch.

ISBN 87-87487-551

ISSN 0900-3274

Dansk Byplanlaboratorium
Peder Skramsgade 2 B
1054 København K
Tlf.: 01 13 72 81

FORORD

Byplanhistorisk udvalg afholdt i juni 1986 et seminar om 20-ernes og 30-ernes byplanhistorie med deltagelse af forskere fra forskellige læreanstalter, universiteter og forskningsinstitutioner.

Seminaret kunne gennemføres takket være støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond og desuden med en velvillig indstilling fra de deltagende forskere.

Det faglige udbytte var stort og interessen overvældende. Byplanhistorisk udvalg fik en række gode ideer og forslag til inspiration for det videre arbejde med at belyse den tidlige byplanhistorie i vort århundrede og til fremme af forskningen.

Et referat af mødet blev udsendt til alle deltagere umiddelbart efter seminaret. Herudover besluttede udvalget - da det var muligt indenfor de økonomiske rammer - yderligere at udsende en "Byplanhistorisk Note" om seminaret. Noten indeholder to af indlæggene fra mødet udover referat og deltagerliste m.v.

Indlæggene er udarbejdet af fhv. vicedirektør i planstyrelsen Edmund Hansen (medlem af udvalget) og forskningsbibliotekar ved Kunstakademiets bibliotek Lisbeth Balslev Jørgensen.

Begge artikler er forsynet med enkelte litteraturhenvisninger, men iøvrigt er det udvalgets hensigt - ikke mindst støttet af seminarrets diskussioner - at søge udgivet en bearbejdet og kommenteret bibliografi for 20-ernes og 30-ernes byplanhistorie i note-serien.

"Seminar om 20-ernes og 30-ernes byplanhistorie" udgives som hæfte nr. 10 i note-serien.

Formålet med udgivelsen af disse noter er at bidrage til belysningen af den danske byplanlægnings historie i vort århundrede, blandt andet ved at lade planlæggere og andre, der har medvirket selv, fortælle med deres egne ord om den udvikling, de har deltaget i. Eller som her, at lade forskere og sagkyndige komme til orde med ideer og resultater fra deres undersøgelser "oversat" og bearbejdet i artikel- eller notatform, så materialet bliver tilgængeligt for den almindelige læser.

Det er udvalgets håb, at de "Byplanhistoriske Noter" vil inspirere til, at andre griber pennen, samt at noterne vil kunne udgøre et værdifuldt orienterings- og baggrundsmateriale for evt. senere forskning - et materiale som det ellers ville være vanskeligt tilvejebringe.

Vibeke Dalgas
formand for Byplanhistorisk udvalg

20'ERNES OG 30'ERNES BYPLANLÆGNING I DANMARK

I indbydelsen til dette seminar er formålet med vores sammenkomst angivet at være: "på tværfaglig basis at drøfte 20'ernes og 30'ernes byplanhistoriske forskning", og det er da naturligt at begynde med en gennemgang af den byplanlægning, som i disse årtier blev udført i Danmark, hvilket jeg har lovet at gøre.

Det har nu vist sig at være vanskeligere, end jeg troede, at få et samlet overblik over perioden, men forhåbentlig kan min redegørelse i hvert fald så være et første skridt til via den forskning, vi i Byplanhistorisk Udvalg gerne ser igangsat, at få belyst både det rent praktiske byplanarbejde, der blev udført i disse år, og måske navnlig den baggrund, der var - den nødvendighed kan man måske også sige - for at udføre et egentligt planlægningsarbejde i Danmark.

ALFRED J. RÅVAD, 1929

Noget begyndte der faktisk at ske mere bevidst i 20'ernes Danmark i årene efter den første verdenskrigs afslutning.

I november 1929 udsendte arkitekten Alfred Jensen Råvad "Borgmesterbogen, En bog om dansk Byplanlægning". I forordet til denne forunderlige bog, som jeg på det varmeste kan anbefale til alle, som vil beskæftige sig med forskning om planlægning, skrev Alfred Råvad:

"Da jeg var ganske ung, længe før det blev en modesag for arkitekter at tegne byplaner eller for forfattere at filosofere over manglerne ved den moderne storbys plan...o.s.v."

I 1929 må det altså være blevet en modesag at lave byplaner, hvad det åbenbart ikke har været før! - Formentlig også i Danmark, selv om vi da stadig var langt bagefter andre europæiske lande, hvor man meget målrettet havde arbejdet med samfundets planlægning i mere moderne forstand i hvert fald siden århundredskiftet.

Men noget var altså sat i gang - og Alfred Råvad var en af dem, der selv virkelig gjorde noget ved sagen, efter at han i 1915 var vendt tilbage til Danmark efter et kvart århundredes ophold i Chicago. Her havde han oplevet - selv medvirket som arkitekt og bygningsinspektør - et storbysamfunds eksplosive vækst og var blevet belært og overbevist om, hvor nødvendigt det var at forudse og planlægge byernes udvikling på kort og langt sigt og at inddrage alle aspekter - ikke bare de rent tekniske - i denne udviklingsplanlægning.

KONTAKT MED ENGLAND

Dansk byplanlægning har dog først og fremmest hentet sine inspirationer og erfaringer om planlægningens nødvendighed og praktiske indhold i England, og det har vi i vidt omfang fortsat med også i den moderne danske planlægning efter 2. verdenskrig og helt op til i dag, hvor vi fortsat foretager studierejser til engelske havebyer og New Towns og deltager i Town Planning Institute's kurser og seminarer med stort udbytte.

Når vi bortser fra de andre nordiske lande, som vi altid har haft løbende, nyttige forbindelser til og samarbejde med, er det først i de seneste år, vi har fået kontakt til

andre lande end England, men meget tyder nu på, at vi både kan og bør hente yderligere erfaringer til gavn for vort eget planlægningsarbejde mange andre steder end i England og de øvrige nordiske lande.

BEDRE BYGGESKIK, 1918

Men nu tilbage til tiden efter 1. verdenskrig. I 1916 nedsatte den meget aktive "Landsforeningen Bedre Byggeskik" et særligt udvalg for bebyggelsesplaner, som i 1918 afgav en omfattende betænkning om "Bebyggelsesplaner for Landkommuner", som kom til at spille en stor rolle i de efterfølgende drøftelser om tilvejebringelse af lovgrundlaget for en planlægning af vore bysamfunds udvikling.

Landsforeningen gjorde en betydningsfuld indsats med dette initiativ, og det er interessant at se, at vi allerede i det nedsatte udvalg finder navnene på en del af de personer, som op gennem 20'erne og senere var med i byplansagen: Cand.mag. - senere professor, dr.phil. Vilh. Lorenzen, landinspektør - senere kommitteret i byplansager Kai Hendriksen, arkitekt Martin Nyrop, rådhusets byggesmester; og kredslæge Mallings, Ålborg, vil jeg også nævne, han var fader til den berømte og legendariske sekretær for Byplanlaboratoriet, Vilh. Mallings.

Betænkningen, som grundigt gennemgik de dengang opståede og stadig voksende stationsbysamfunds problemer, argumenterede dygtigt for en bevidst planlægning af alle vore bysamfund, hvor man efter krigen måtte forudse en kraftig vækst, men hvor man også gerne skulle undgå gentagelse af 80'ernes og 90'ernes bydannelse

ser, som man kendte dem i Brokvartererne i København og de større købstæder.

DE INDLEMMEDE DISTRIKTER

I øvrigt var der sket visse markante ting i landets hovedstad, som måtte resultere i konkrete planlægningsbestræbelser. I 1901 og 1902 indlemmedes Brønshøj- og Valby-distrikterne og Sundbyerne i Københavns kommune, som derved fik sit nuværende omfang.

En vis bymæssig udvikling var da allerede i gang her, og man forudså en kraftig yderligere udvikling i den kommende tid. Således mente Alexander Foss i Borgerrepræsentationen i 1905, at Københavns befolkning i løbet af de næste 50 år ville vokse til en million.

Vel - det gik anderledes, heldigvis vil vi nok sige i dag, men i hvert fald måtte situationen dengang opfordre til en indsats, hvilket også blev tilfældet.

BYPLANKONKURRENCEN I KØBENHAVN 1908

For at få et bedre planmæssigt grundlag for byudviklingen udskrev Københavns kommune i 1908 en international byplankonkurrence for de indlemmede distrikter, som fremkaldte 19 spændende forslag.

1. præmien gik til et meget detaljeret tysk forslag fra Stadtgeometer Carl Strinz fra Bonn, medens 2. præmien blev givet til et klart struktureret og instruktivt beskrevet forslag, udarbejdet af daværende afdelingsingeniør, senere stadsingeniør i kommunen A. Bjerre.

Alfred Råvad, som jeg har omtalt, fik indkøbt et meget specielt udformet forslag med en dyb, 250 m bred skibsfartskanal gennem byen fra Øresund til Køge Bugt.

Konkurrencens forslag kunne vel ikke uden videre lægges til grund for en endelig plan, men fik dog stor betydning for mange væsentlige træk i disse områder, som stadig kan genfindes, navnlig i Brønshøj/Husum-bydelene.

BYPLANKONKURRENCER I ANDRE BYER

Interessen for byplankonkurrencer var åbenbart blevet vakt, for i årene omkring 1. verdenskrig blev der afholdt sådanne konkurrencer i flere danske byer, lad mig nævne først Ålborg og Randers, medens stadsingeniør Blicher i Odense mente, at det kunne han nok selv klare, og dernæst i 1919 i Århus og Ringsted og for en helt ny by ved Hirtshals.

Her vandtes konkurrencen af to dengang ganske unge arkitekter, Knud H. Christiansen og Steen Eiler Rasmussen med et forslag, som tydeligt var inspireret af engelske forbilleder, men som desværre på grund af statens ændrede planer om jernbanens beliggenhed ikke lod sig realisere, som det var tænkt.

Også i andre byer afholdtes efter krigen konkurrencer om nye bykvarterer, delvis uden særlig positiv betydning for den fortsatte udbygning. Men et afledt resultat af disse konkurrencer kan det måske siges at være, at man blev klar over, at for at få gode og holdbare løsninger var det nødvendigt at etablere et samarbejde mellem de rent tekniske instanser, som hidtil alene havde stået for plan-

lægningen, og arkitektonisk sagkundskab og helst også suppleret med samfundsfaglig ekspertise.

Denne udvikling blev også understøttet af den voksende kontakt, som efterhånden var etableret med udlandets mere fremskredne arbejder og planlæggere.

Den østrigske arkitekt Camillo Sitte's bøger om "Städtebau" havde gjort et vist indtryk, men det var dog udviklingen i England, der kom til at spille en større rolle. Her var ved århundredskiftet opstået en "havebybevægelse", igangsat af den kendte Ebenezer Howard, som fik mange disciple i Danmark, jfr. Knud Bidstrups bog fra 1971. Ebenezer var i øvrigt slet ikke planlægger eller tekniker, men rigsdagsstenograf.

DANSK BYPLANLABORATORIUM 1921

En kreds af fagfolk, fortrinsvis arkitekter, som på stedet havde studeret de engelske eksempler og fået kontakt med Ebenezer Howard, Raymond Unwin, Patrick Geddes og andre markante personer, indledte et nært samarbejde, hvori også folkene fra "Bedre Byggeskik" indgik, og det lykkedes dem i 1921 at oprette "Dansk Byplanlaboratorium", denne mærkelige selvstændige organisation, som trods sin uafhængighed og selvbestemmelse opretholdes ved offentlige tilskud, og som i sin 65-årige levetid har haft uvurderlig betydning for hele byplansagen i Danmark.

I listen over den personkreds, som oprettede Dansk Byplanlaboratorium, finder vi mange navne fra "Bedre Byggeskik", f.eks. Vilh. Lo-

renzen, Kai Hendriksen, direktør Vilh. Nielsen, der var formand i begge forsamlinger, desuden arkitekterne Carl Brummer, P.V. Jensen-Klint, Ivar Bentsen, men også flere nye, som kom til at betyde en hel del i 30'ernes udvikling, blandt andre arkitekterne Charles J. Schou, Sven Risom og Jesper Tvede, og afdelingsingeniør A. Bjerre, amtsvejinspektør Kjærsgaard og professor J. Th. Lundbye fra Polyteknisk Lærestanstalt.

Byplanlaboratoriet lagde stærkt ud med et informationsarbejde, som det jo hedder i dag, og ligeledes med intense drøftelser om nødvendigheden af at skabe et lovgrundlag for udviklingsplanlægning i Danmark.

BYPLANLOVEN AF 1925

Et første betydningsfuldt resultat, som da også i vidt omfang kan tilskrives Byplanlaboratoriets indsats, var i 1925 gennemførelsen af Danmarks første byplanlov trods den modstand, der i visse kommunale kredse var imod en sådan lov.

Lovens virkninger blev - som vist bekendt - begrænsede. Ikke ret mange byplaner blev gennemført på dette grundlag, hvilket blandt andet - vel navnlig - skyldtes de uoverskuelige erstatningsmuligheder, som var indeholdt i loven, og som helt naturligt afholdt kommunerne fra at bruge loven, som den var tænkt.

Men trods alt var en udvikling sat i gang, og, som alle her vil vide, afløstes 1925-loven af byplanloven af april 1938, som med visse tilføjelser og i 1949 suppleret med byreguleringsloven kom til at virke i næsten

40 år, indtil den i 1975 afløstes af den nu-gældende kommuneplanlov.

DANSK INGENIØRFORENINGS TRAFIKLINIEUDVALG, 1922

Også andre betydningsfulde initiativer blev taget i disse spændende år i begyndelsen af 20'erne. I maj 1922 nedsatte Dansk Ingeniørforening i forståelse med staten, amtsrådet, Københavns kommune og de omliggende sognekommuner et udvalg til udarbejdelse af forslag til fremtidige hovedtrafiklinier i det storkøbenhavnske område.

I arbejdsudvalget, som fik stadsingeniør A.C. Karsten som formand, var alle de nævnte instanser repræsenteret, og ved udarbejdelse af planerne medvirkede blandt andre to af kommunens folk, nemlig afdelingsingeniør Bjerre og ingeniør Blixencrone-Møller, som altså allerede da påbegyndte sin mangeårige, flittige og resultatrige optræden på byplanarenen.

Blixencrone, som nu er fyldt 90 år, må være den eneste tilbageværende af dette kompetente arbejdsudvalg, som åbenbart må have haft medvind, for allerede i 1926 kunne man fremlægge en betænkning om Københavns trafiklinier.

TRAFIKLINIEBETÆNKNINGEN, 1926

I denne "trafikliniebetænkning", som vi siden har kaldt den, var faktisk grundlaget for den overordnede storkøbenhavnske vejplanlægning i de næste 50 år lagt fast, og udbygning af såvel radialveje som ringvejene har kunnet ske stort set i overensstemmelse med trafiklinie-

betænkningen - dog er de vigtigste udfaldsveje på grund af den enormt stigende biltrafik udbygget som motorveje, og den særlige motorringvej er kommet til.

Men imponerende er det, at man midt i 20'erne kunne præstere et så fremsynet arbejde!

Betænkningen kaldes i øvrigt "Forarbejde til Københavns Regionplan" - vistnok første gang, vi støder på dette begreb i danske skriftlige kilder - og det er bemærkelsesværdigt, at drøftelserne om trafiklinierne fremkaldte stærkt udtalte ønsker om fortsættelse af arbejdet med henblik på en samlet helhedsplanlægning af egnen.

KØBENHAVNSEGNENS PLANLÆGNING, 1928

Denne sag tog man op i Dansk Byplanlaboratorium, som i juni 1928 nedsatte "Udvalget til Planlægning af Københavns-egnen".

Det skete, efter at man på et stort møde med omkring 120 deltagere i Rigsdagens fællessal på Christiansborg i januar 1928 havde gennemdrøftet spørgsmålet, vedtaget nedsættelsen af udvalget og tiltrådt et grundlag for egnsplanudvalgets arbejde.

Grundlaget - "kommissoriet", ville vi vel i dag kalde det - lød således: "Udvalgets Formaal er at udarbejde en Egnspan, som bl.a. anbefaler Ordningen af følgende:

1. Trafiklinier under Hensyn til den Betænkning, som er afgivet af det af Dansk Ingeniørforening under 22. Maj 1922 nedsatte udvalg.

2. Anvendelsen af særlige Omraader af Egnen til særlig Brug under Hensyn til hele Egnens hensigtsmæssige Udvikling.
3. Belliggheden af Parker, aabne Pladser eller fredede Omraader, som maa anses som nødvendige eller ønskelige for en gunstig Udvikling af Egnen.
4. Hovedtræk for Udviklingen af Egnen betragtet som en Helhed, herunder Udarbejdelse af de nødvendige særlige Betænkninger om eksisterende Forhold i Egnen."

Altså først er trafiklinier nævnt, dernæst "særlige Omraader af Egnen" og beliggenhed af parker, åbne pladser og fredede områder, men intet medtaget specielt om befolknings-, erhvervs- eller boligforhold, som dog også for 60 år siden må have været helt nødvendige emner i en egnsplanlægning.

Vi må kunne gå ud fra, at punkt 4: "Hovedtræk for Udvikling af Egnen som en Helhed" har skullet dække også disse emner.

Et egentligt egns- eller regionplanarbejde, som vi nu opfatter det, kom dog ikke i gang på daværende tidspunkt, det skete først henimod slutningen af besættelsen under 2. verdenskrig, hvor et nyt arbejdsudvalg med Steen Eiler Rasmussen som formand blev organiseret - det, som resulterede i "Fingerplanen" af 1947. Den skal jeg vende tilbage til, inden jeg afslutter.

Arbejdsudvalget fra 1928 med kontorchef Kai Hendriksen som formand tog i første omgang fat på spørgsmålet om Københavsegnens grønne områder, altså punkt 3 i kommissoriet.

"KØBENHAVNSEGNENS GRØNNE OMRAADER", 1936

Begrundelsen for denne beslutning kan læses i egnsplanudvalgets bemærkninger til det forslag, der i 1936 blev udsendt om "Københavns-egnens grønne Omraader". Her står som indledning:

"Forud for de egentlige Planlægningsarbejder vedrørende en Egn er det - jævnsides med Tilvejebringelsen af det for Undersøgelser og Projektering fornødne ensartede Kortmateriale - nødvendigt først at undersøge de Arealer, som kan tænkes at komme til at indgaa i en Plan over Egnens "grønne" Arealer, d.v.s. de Arealer, som enten maa ønskes holdt fri for Bebyggelse og Udstykning eller som kunde ønskes at indgaa som et positivt Led i Egnens Befolknings Friluftsliv."

I virkeligheden er her - foruden en opfordring til en mere effektiv naturfredning - indeholdt kimen til den senere byreguleringslov fra 1949, den, som i 1969 blev afløst af zoneloven.

C.TH. SØRENSEN, 1931

Det første synlige resultat af egnsplanudvalgets etablering i 1928 må nok siges at være Byplanlaboratoriets udsendelse i 1931 af havearkitekt C.Th. Sørensens fremragende bog, "Parkpolitik i Sogn og Købstad". Byplanlaboratoriets bestyrelse fandt bogen så væsentlig, at man besluttede vederlagsfrit at sende et eksemplar til samtlige landets 1400 kommunalråd.

Bogen blev i øvrigt genoptrykt og udsendt i 1978 med Ole Thomassens forord som værende fortsat højaktuel og anvendelig i nutidens planlægning. Nogen her kan måske huske, at det var i denne bog, begrebet "skrammellegeplads" blev introduceret.

C.Th. Sørensen, som straks i 1928 var blevet medlem af egnsplanudvalgets arbejdsudvalg, var hermed indtrådt i den kreds af personer, som i en lang årrække var førende i samfundsdebatten om vore byers og egne planlægning.

"DEN GRØNNE BETÆNKNING", 1936

Næste markante udspil fra egnsplanudvalget var så udsendelsen i april 1936 af forslaget til "et System af Omraader for Hovedstadsbefolkningens Friluftsliv" - den betænkning, jeg før omtalte med titlen "Københavnsegnens grønne Omraader".

Forslaget var udarbejdet af afdelingsingeniør, senere stadsingeniør Olaf Forchhammer med bistand af Blixencrone-Møller, Malling samt Steen Eiler Rasmussen m.fl.. Det er vistnok rigtigt at sige, at den, der præsterede den største og mest betydningsfulde indsats i dette arbejde, var Blixencrone-Møller.

Denne "grønne betænkning", som den er blevet kendt som, indeholdt som nævnt omfattende forslag til en sikring af hele Københavnsegnens fritids- og udflugtsområder i et samlet parksystem kombineret med gang- og cykelstier for at muliggøre let adgang for hele befolkningen til de attraktive, frie områder.

I det hele er betænkningen et fremragende arbejde, som i vidt omfang har kunnet danne grundlag for de næste 50 års planlægning af Hovedstadsregionens grønne områder.

Jeg skal ikke her gennemgå forslagets indhold, men har dog lyst til at nævne et par enkelte punkter, nemlig dels betænkningens påpegning af betydningen af, at der tilvejebragtes nye skovarealer i egnens vestlige skovfattige områder, dels omtalen af forholdene langs Køge Bugt-kystens inderste strækning, som på grund af dyndet bund og ophobning af tang var uegnet til badning. Her foreslås det forsøgt, om der ved sandopfyldning vil kunne fremstilles en badestrand fra Avedøre Holme til Lille Vejleå.

Det kunne altså lade sig gøre, har vi senere set, og nu er de der: både Vestskoven og Køge Bugt Strandpark!

NATURFREDNINGSLOVEN, 1937

I 1937 fik vi en ny naturfredningslov med væsentlige forbedringer i forhold til 1917-loven, og den 13. april 1938 føjedes en ny bestemmelse til lovens § 31 om fredningsplaner for samlede områder, som skulle få stor betydning for arbejdet i de kommende år.

Allerede samme dag, 13. april 1938, vedtog overfredningsnævnet nemlig at lade udarbejde en samlet fredningsplan for Københavnsegnen, og i juni 1938 nedsatte statsminister Thorvald Stauning, som naturfredningen hørte under, og som personlig var meget engageret i fredningsarbejdet, et udvalg med den opgave ved forhandling med myndigheder og lodsejere at gennemføre planer til fyldestgørelse af

af de i den grønne betænkning fra 1936 omhandlede formål.

"DET GRØNNE UDVALG", 1938

Dette "grønne udvalg" bestod af højesteretsdommer G. Lett som formand og Olaf Forchhammer og Kai Hendriksen som medlemmer. Blixen-crone-Møller var en effektiv teknisk sekretær, og hans indsats førte i øvrigt til, at han i 1947 blev statsministeriets konsulent i naturfredningssager.

BYPLANLABORATORIET I 20'ERNE

Men nu tilbage til 20'erne. Byplanlaboratoriet havde andre sager på sin løbende arbejdsplan. I midten af 20'erne var laboratoriets sekretariat og studiesamling blevet placeret i Stormgade nr. 12, hvor man var i en lang årrække, og allerede da havde laboratoriet samme telefonnummer som i dag - blot hed det BY 7281 og ikke som nu 13 7281. Nå, det var et sidespring.

Studiesamlingen, bestående af bøger, planer og kort, voksede støt og blev iflg. laboratoriets årsberetninger benyttet flittigt både af studerende og praktiserende ingeniører, arkitekter og landinspektører.

Årsberetningerne indeholdt løbende artikler og afhandlinger om planlægningsspørgsmål, og i 1928 udsendtes et lovhæfte, en samling af lovbestemmelser vedrørende byplanlægning, bygnings- og vejvæsen, fredning m.v., som åbenbart har været savnet og var meget velkomment i kommunernes administrationer.

Der var også i disse år flere byplankonkurrencer, hvori laboratoriet medvirkede, således i Gråsten, Sønderborg og Fredericia, og i årsberetningen 1927-28 bringer man en beretning af lektor Regnar Knudsen om Vejlbj byplan, som var udarbejdet af blandt andre arkitekt Høeg-Hansen, Århus.

Det var - jeg citerer: "Byplanlaboratoriet en særlig Glæde at bringe denne Beretning, der viser, at en Byplan meget vel kan gennemføres, når der bagved staar Mænd med Vilje og Arbejdslyst".

Det er vist noget, vi godt kan skrive os bag øret også i dag!

OVE LARSEN-CIRKULÆRET, 21. OKTOBER 1939

I 1934 udsendte laboratoriet et udkast til "Bygningsreglementernes byplanmæssige Bestemmelser", udarbejdet af et særligt nedsat arbejdsudvalg med stort set de samme medvirkende som i de andre udvalg: Kai Hendriksen som formand, Forchhammer, Steen Eiler, C. Th. og Malling. Af nye navne, der er kommet med her, er en sekretær fra indenrigsministeriet, Ove Larsen, som jo senere blev den person, der stod bag byplanloven af 1938 og navnlig udformede det berømte cirkulære af 21. oktober 1939, som indførte begrebet "dispositionsplan" i dansk byplanpraksis.

Også i 1934 udarbejdede Byplanlaboratoriets særlige udvalg et beskedent forslag til udbygning af den bestående vejlovgivning, bemærkelsesværdigt nok på daværende tidspunkt sigtende på at kunne gøre nærmere angivne vejstrækninger facadeløse, uden mulighed for tilslut-

ning af sideveje og spærret for visse færdselsarter. Det er jo opskriften på en moderne motorvej!

Forslaget kunne naturligvis ikke gennemføres dengang, men det siger lidt om, hvor fremsynede laboratoriets folk var på et tidspunkt, hvor den maksimalt tilladte hastighed for person- og lastbiler var henholdsvis 60 og 50 km i timen på åbne landstrækninger og 40 km i byerne.

Gennem 30'erne var det i øvrigt ret sparsomt, hvad der blev udført af byplanarbejde i kommunerne. Den økonomiske verdenskrise efter Wall Street-krakket i 1929 måtte naturligvis også berøre Danmark - vi havde eksempelvis mere end 200.000 arbejdsløse i min læretid i begyndelsen af 30'erne - og det var reelt 200.000 mandlige familieforsørgere!

Bygge- og anlægsvirksomheden var yderst begrænset, og behovet for udviklings- og byplaner derfor ikke heller så påtrængende.

Om det, der trods alt skete i kommunerne i disse år, kan man finde en del oplysninger i laboratoriets årsberetninger, og formentlig må man også i indenrigsministeriets journaler kunne få en oversigt, medens vi nok må se bort fra de kommunale arkiver til dette formål.

Efter gennemførelsen af den forbedrede byplanlov i 1938 og Ove Larsen-cirkulæret i 1939 viste der sig at være brug for en nærmere vejledning om udarbejdelse af byplanvedtægter, og dette tog man så op i laboratoriet i et nyt arbejdsudvalg i 1942 - nu med Steen Eiler

Rasmussen som formand og med blandt andre Ove Larsen og arkitekt Peter Bredsdorff som medlemmer.

PETER BREDSORFF

Her optræder Peter Bredsdorff første gang mere officielt, efter at han i 1939 fik Akademiets store guldmedalje for en byplanopgave - noget, der endnu ikke var forekommet i Akademiets 200-årige levetid.

Det nye udvalg fandt hurtigt ud af, at man først burde udsende en redegørelse om udarbejdelse af dispositionsplaner og siden gå videre med de partielle byplaner og markplaner.

Dispositionsplanredegørelsen udsendtes i 1944, medens den næste etape kunne opgives i laboratoriets regie, idet det nu oprettede særlige ministerielle byplankontor, "Den kommitterede i Byplansager", overtog vejlednings- og informationsarbejdet overfor kommunerne.

Før jeg slutter min redegørelse for 20'ernes og 30'ernes byplanarbejde, vil det være naturligt at fremsætte nogle bemærkninger om egnsplanudvalget og Fingerplanen, som jeg sagde, jeg ville vende tilbage til.

Genoptagelsen af egnsplanarbejdet i 1945 er jo sådan set et resultat af samfundets tekniske og administrative udvikling gennem mellemkrigsårene og i den sidste fase en erkendelse af nødvendigheden af snarest efter afslutningen af 2. verdenskrig at være forberedt på at kunne styre den bymæssige udvikling, som gennem en lang periode havde været

holdt tilbage, og som måtte forventes at tage fart, når krigen var ophørt.

SAMORDNINGSUDVALGET AF 1944

Denne sidste omstændighed førte til, at indenrigsministeriet i 1944 nedsatte et såkaldt samordningsudvalg for de fire vest for København liggende sognekommuner, Hvidovre, Rødovre, Glostrup og Brøndbyerne, hvor en udstykningsaktivitet på helt tilfældigt grundlag var begyndt.

Samordningsudvalgets arbejde resulterede ikke på daværende tidspunkt i en samlet plan for de omhandlede kommuner. Men arbejdet blev dog ved sin påvisning af de samfundsmæssigt uheldige virkninger af den tilfældige udstykning og bebyggelse i byernes yderområder stærkt medvirkende til gennemførelsen i 1949 af Byreguleringsloven. Denne lov gjaldt jo i første omgang for Københavns-, Århus-, Odense- og Ålborgegnen, men blev efterhånden udvidet til i alt 42 områder, før den i 1970 blev afløst af Zoneloven.

Også en trafikkommission for hovedstaden var samme år etableret af Københavns magistrat, og endelig nedsatte Dansk Ingeniørforening et nyt trafikudvalg for de tre hovedstadsamter, København, Frederiksborg og Roskilde.

EGNSPLANKONTORET, 1945

Men stadig var der intet organ, som havde ansvar eller mulighed for udarbejdelse af en samlet plan for hele Hovedstadsområdet fremtidige udvikling, og det måtte der efter Byplanlaboratoriets mening gøres noget ved, så

man indkaldte i marts 1945 det samlede, stadig eksisterende egnsplanudvalg til et møde, hvor man vedtog at genoptage det afbrudte arbejde.

Fra arbejdsministeriets departement - en minister var der jo ikke på dette tidspunkt - forelå et tilsagn om økonomisk støtte - en slags beskæftigelsesforanstaltning - til en planlægning, og på dette grundlag oprettedes egnsplankontoret med Peter Bredsdorff som leder.

Peter Bredsdorff har vi desværre ikke mere i blandt os - han ville have været selvskreven her i dag - men de fleste af de mange gode medarbejdere fra egnsplankontorets tid er stadig levende og aktive og vil kunne berette om denne spændende første fase af dansk egnsplanlægning.

"FINGERPLANEN" 1947

Det nye egnsplanarbejde gik i gang straks efter besættelsens ophør, og i løbet af et par år kunne den berømte "Fingerplan" udsendes. Det er ikke min hensigt i dag at gå nærmere ind på denne plan, men jeg vil godt sige lidt om grundlaget - formålet med arbejdet.

I vil huske, at da man i 1928 nedsatte egnsplanudvalget, var spørgsmålet om befolkning, boliger og erhverv ligesom gemt i kommissoriets sidste punkt, medens trafikken havde 1. prioritet.

Nu var det vendt helt om: Udvalgets formål var, "at tilvejebringe en samlet generel egnsplan, som i hovedtræk behandler følgende:

1. Egnens udvikling som helhed
2. Arealanvendelse til boligformål, erhvervsformål, rekreative formål
3. Placering af centre og offentlige institutioner, og først som pkt. 4
4. Hovedtrafiklinier

Det er jo egentlig ganske tankevækkende!

LEVEVILKÅR OG TRIVSEL

Og vi kan i dag se, hvordan denne tendens er gået videre i planlægningsideologierne, fra oprindelig rent teknisk/økonomiske hensyn og de trafikale funktioner som det væsentlige via mere vægt på boligbehov og erhvervsmuligheder for alle til mere og mere hensyn generelt til trivsel og levevilkår med vægt på mulighed for livsudfoldelse i dagligdagen og i ferie- og fritider.

Det er noget, det også kunne være spændende at forske i.

20'erne og 30'erne synes ikke at ligge så særlig langt tilbage i tiden, og mange af os mener, at vi stadig kan huske, hvad der skete dengang, og hvad årsager eller baggrund var. Men det er alligevel 50 til 60 år siden - to menneskealdre snart - og der er ikke ret mange tilbage, som rent praktisk har været med i arbejdet dengang.

BYPLANHISTORISK UDVALG

Derfor haster det, hvis vi vil have visse begebenheder i planlægningsverdenen klarlagt, og det finder vi i Byplanhistorisk Udvalg, at der er behov for, og vi vil gerne medvirke.

Der findes et vældigt materiale at dykke ned i - meget som umiddelbart er nemt at få fat i, medens andet nok er mere vanskeligt at samle og udnytte.

Naturligvis er der allerede skrevet en hel del om mellemkrigstidens planlægning, men det drejer sig mest om ret specielle eller tilfældige emner i rapporter eller bøger eller om løsrevne artikler i årsberetninger eller tidskrifter - samlede, tilgængelige redegørelser for baggrund og udvikling findes mig bekendt ikke.

Jeg er overbevist om, at en systematisk gennemgang af bl.a. årsberetninger fra Byplanlaboratoriet, Bedre Byggeskik, Socialpolitisk Forening, men også diverse redegørelser og udsendelser fra f.eks. Sognerådsforeningen, Foreningen af bymæssige Kommuner, Købstadforeningen og Amtsrådsforeningen vil kunne give et interessant materiale til belysning af 20'ernes og 30'ernes byplanlægning i Danmark.

Der er nok at tage fat på, og jeg kan kun ønske: God arbejdslyst!

Edmund Hansen

L I T T E R A T U R

Alfred J. Råvad:
"Borgmesterbogen". Udgivet af Architekten,
Akademisk Arkitektforening, 1929

Landsforeningen Bedre Byggeskik:
"Bebyggelsesplaner for Landkommuner"
Betænkning udgivet 1918

"Betænkningen vedrørende Københavns Trafik-
linier"

"Byplan-nummer om Storkøbenhavns Fremtid"
Udsendt af Akademisk Arkitektforening 1927.

C. Th. Sørensen:
"Parkpolitik i Sogn og Købstad"
Dansk Byplanlaboratorium 1931
Genudgivet ved Ole Thomassen 1978

Olaf Forchhammer m.fl.:
"Københavnsegnens grønne Omraader"
Dansk Byplanlaboratorium 1936

Lov Nr. 181 af 29. April 1938 om Byplaner
med tilhørende Cirkulære af 21. Oktober
1939 (Ove Larsen-Cirkulæret)

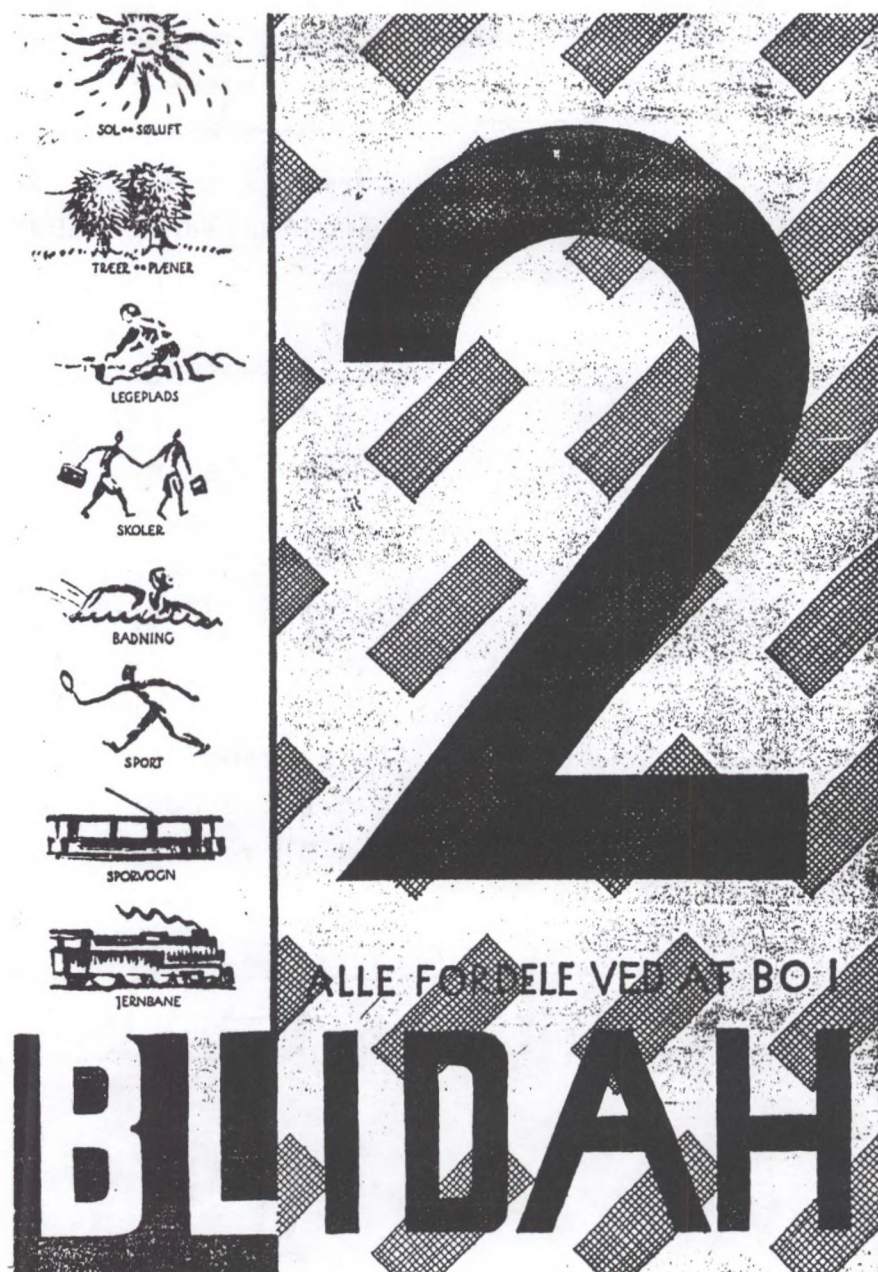
Stadsingeniørens Direktorat 1942:
"København - De indlemmede Distrikter"

Egnsplanudvalget:
"Skitseforslag til Egnsplan for Storkøben-
havn", "Fingerplanen"
Udvalget til Planlægning af Københavnseggen
1947

Knud Bidstrup:
"Ebenezers disciple"
Dansk Byplanlaboratorium 1971

Dansk Byplanlaboratoriums årsberetninger fra
1923 og følgende år

Socialpolitisk Forenings årsberetninger

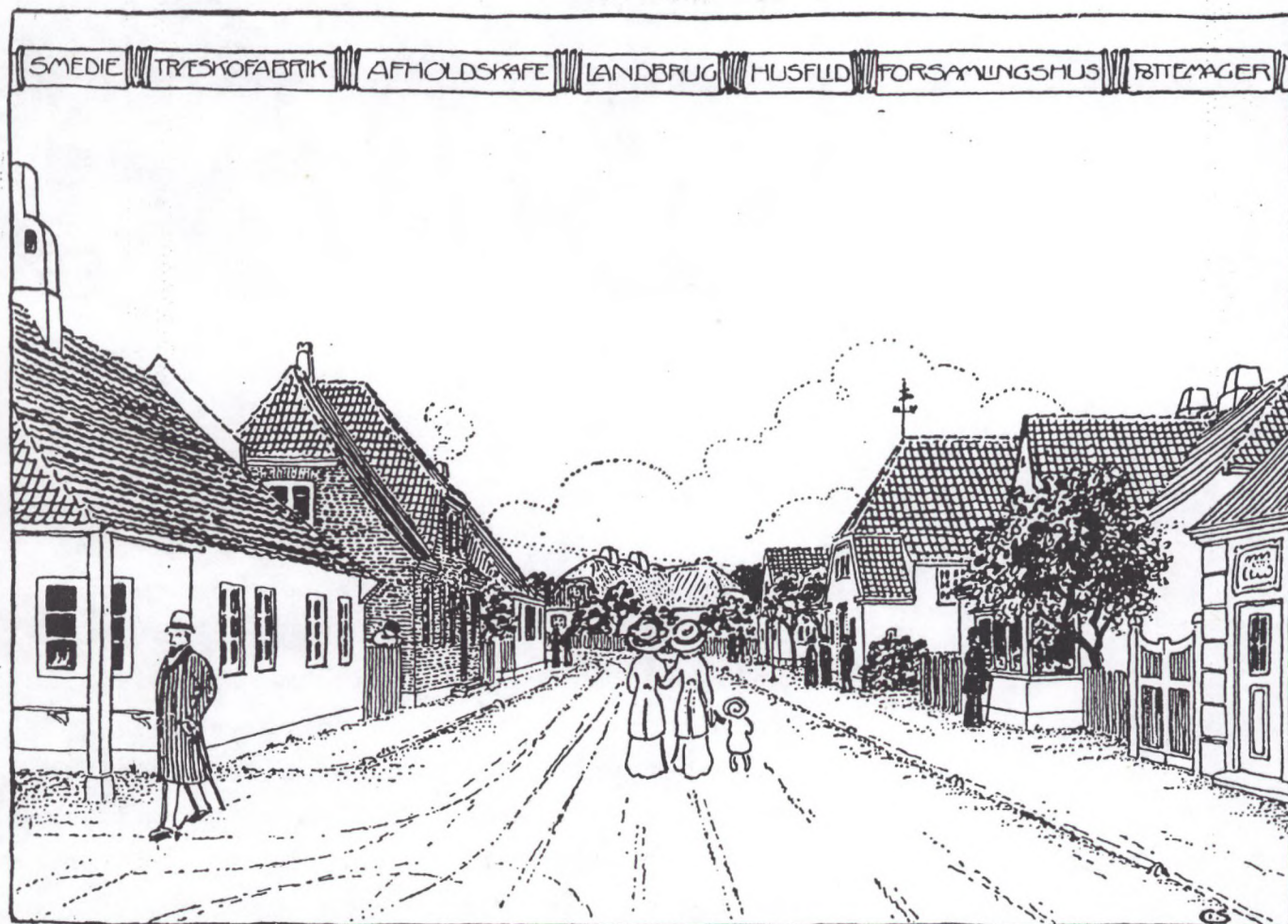
SOL OG LUFTE VAR IKKE NOK

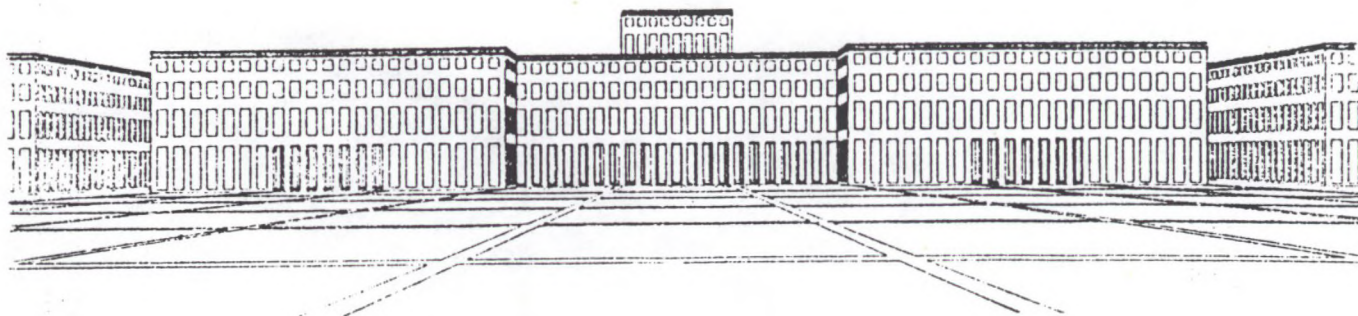
(20'ernes og 30'ernes planlægning)

Der var en alvorlig og omfattende strukturkrise efter første verdenskrig: social, trafik, økonomisk, befolkningsmæssig, ja alle vurderinger skulle graves op og vendes. Bologens betydning for sundhedstilstanden var både kendt og anerkendt. I paradiset på jorden skulle alle have en sund bolig, en sund krop fik en sund sjæl.

Ved byplankongressen i Göteborg var man enig om havebyens fortsatte eksistensberettigelse, og Ebenezer Howard's "Garden Cities of Tomorrow" (1906) var stadig aktuel, men der måtte en langt mere langsigtet planlægning til for at opfylde samfundsmaskineriets effektivitetskrav. København, ligesom alle storbyer i Europa, voksede ganske uden plan. Den forliggende litteratur beskrev fortidens byer. A. E. Brinckmann: Platz und Monument (1908), blev både købt og læst og forfatteren gæsteforelæste i København. Camillo Sitte: Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen (1909) blev nok læst af nogle, men det var frem for alle Raymond Unwin: Town Planning in Practice, London 1909, i den tyske udgave "Grundlagen des Städtebaues", som blev læst i Danmark.

Landsudstillingen i Århus 1909.
Stationsbyen.
Hovedgaden set fra stationen.

Ivar Bentsen, Opera- og Filharmoniprojekt 1918. Arkitekten 1918, s. 124-125. Hovedfacaden mod opera-pladsen.

Visionerne om fremtiden var begrænset til nostalgiske idyller af samme slags, som vis-tes på Landsudstillingen i Århus 1909, hvor "Stationsbyen" skulle blive et mønster for fremtidens bebyggelser ved de ny jernbanesta-tioner.

Raymond Unwin's bog udkom i flere udgaver, men i 1917 var den omarbejdet og svarede nu til "samfundets krav".

Charles J. Schou og Ivar Bentsen søgte sig frem mod en ny type by. Ivar Bentsens Opera- og Filharmoni-projekt fra 1918 og konkurren-cen om det gamle jernbaneterræns bebyggelse 1919 antydede, hvordan de havde tænkt sig fremtidens by. Usmykkede kilometerfacader udtrykte social lighed, symmetri var orden, og brede trafikårer var effektiv kommunika-tion. "Bygningskunst var ikke mere et spørgsmål om form. Bygningskunst var rum-kunst. Byens funktion er den rumlige enhed, der befinder sig i en vedvarende formningspro-ces. Bybygningsproblemet skulle opløses i de betingelser, der er dets indhold, de af naturen givne, og de af samfundet skabte, der formet til en helhed udgør det, vi kal-der en by". Det var alt meget godt, men sort tale for de fleste. Schou udgav sine forelæsninger og artikler "Om Bygningskunst" i to bøger 1923 og 1925, skrifter, der idag er nøglen til forståelsen af den danske evolutionære holdning. Selv om Jernbaneter-

Poul Baumann.
Kommunale boliger i Stru-
ensegade, 1920.

rænprojekterne ikke blev udført, fik de en stor indflydelse på udformningen af 20'ernes ny boligkvarter som Povl Baumanns Struensegadebebyggelse og Kay Fiskers Hornbækhus og konkurrenceprojekterne til byplan for Hirtshals og Køge, for banegårdspladsen i Århus o.s.v.. De prunkløse facaderækker skulle være det klasseløse samfunds arkitektur, men de blev bygget for de besiddelsesløse, uden identitet, og byen blev delt op i socialgrupper.

Kay Fisker.
Hornbækhus, 1920-22.

Anton Rosen.
Københavns kommunes hus-
vildeboliger ved Haralds-
gade, 1923.

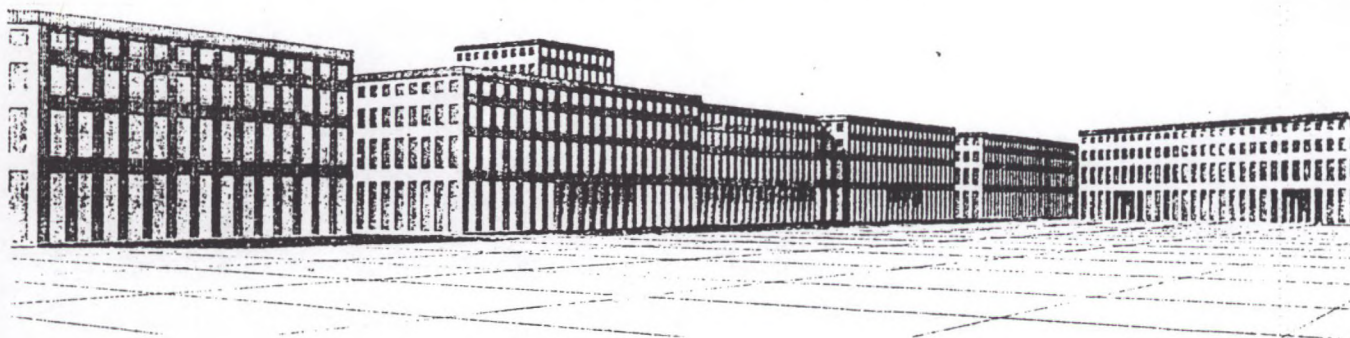
Husvilde-barakkerne ved Vigerslev allé, Godthåbsvej og Ragnhildsgade var god arkitektur, men stemplede sine beboere som sociale tabere. Lighedstanken var ikke blevet udviklet. Arkitekturen var stadig klassebestemt; boliger for slaver ligesom i oldtidens Rom. Trangen til selv at skabe sig et hjem, at eje et stykke jord, et "defensible space" og dermed en identitet blev dog ikke mødt. Byggeforeningerne mødtes med velvilje, og både stat og kommune sørgede for

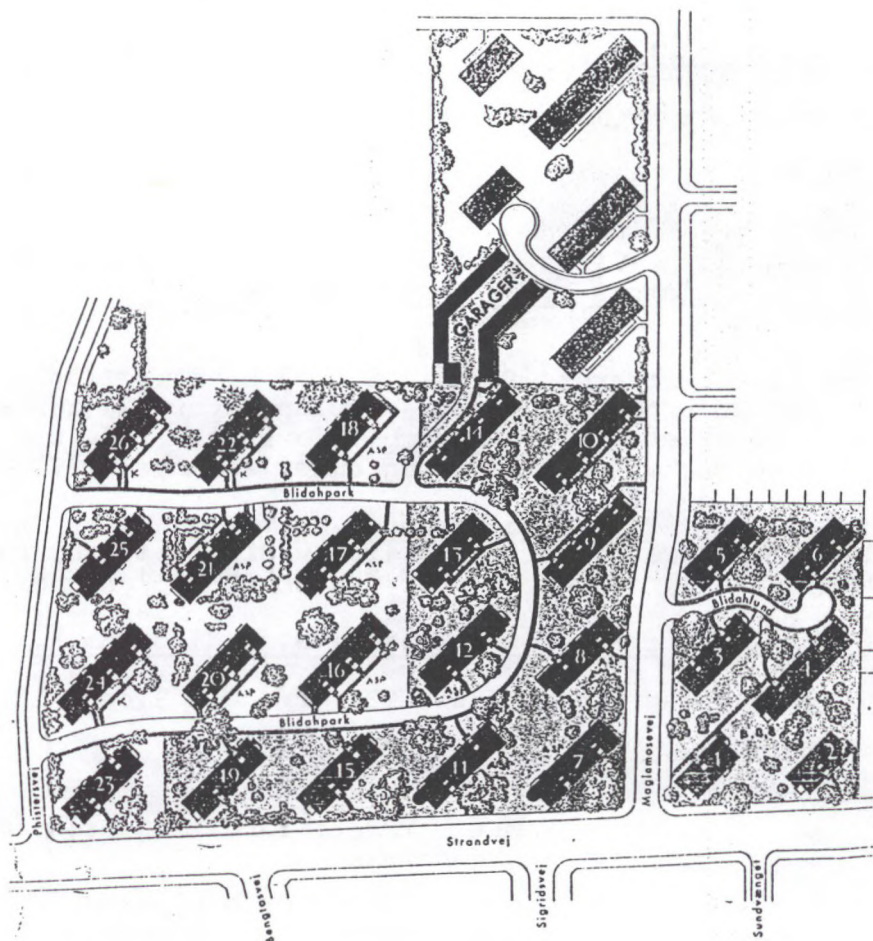
Bedre Byggeskik,
1920-erne.

regler mod spekulation og overkommelig økonomi. Landsforeningen Bedre Byggeskik stod med tegninger, men det lykkedes aldrig at gennemføre en overordnet plan for en hel udstykning. Ingen ville underordne sig servitut-diktater for nogen helhedsvirknings skyld. De mindre bemidlede viste samme adfærd, som villabyggerne i Ryvangen, Kratvænget og Frederiksberg. En selvvalgt bolig er lykke, en henvist bolig ulykke. Problemet med at finde harmonien mellem det private og det fælles domæne, selve urbaniseringsprocessen, lod sig ikke løse, selv om meget tidlige undersøgelser (E. Hornemann) havde vist vej gennem undersøgelser af arbejderboligernes udformning (1876). Her syntes en egen gadedør af være minimumskravet for trivsel. Mennesket synes til alle tider at have stillet de samme principielle krav til sin bolig: beskyttelse mod vejr og vind, mod fjender og mulighed for identifikation og symbolværdi. Symbolværdien er tidsbestemt. Bakkehusene vakte ikke positive reaktioner hos dem, som havde fattigdommen i landarbejderlængen i frisk erindring. Klassicisme var forhadet blandt folk, der afskaffede enevælden, og vi møder endnu folk, som hævder at Hack Kampmanns politigård er fascistisk, selv om den blev opført, inden vor tids diktatorer tænkte på at iscenesætte deres politiske virksomhed. Politigårdens arkitektur var for sin tid et udtryk for et retfærdigt og velordnet samfund (1919).

Ivar Bentsen, Opera- og
Filharmoniprojekt 1918.
Arkitekten 1918, s. 124-
125.
Operapladsen set fra ak-
seltorvet.

Ivar Bentsen, Jørgen U.
Berg og Acton Bjørn.
Blidah Park, 1934.

30'ernes sundhedsiver brød bybilledet op. Man rev ned for at få lys og luft. Karreerne blev til solorienterede blokke spredt ud i det grønne mellem motorveje, der var vanskeligere at forcere end de højeste bjerge. Byens grænser, kvarterets grænser forsvandt, og det viste sig, at Ivar Bentsens Opera- og Filharmoniprojekt fra 1918 var blevet prototypen for den moderne arkitektur. Alle fik sol i stuen, men mistede byens symbolværdi og mulighed for at identificere sig med sit kvarter, sin bolig. Nogle grundlæggende behov blev ofret eller måske glemt for at rydde fattigdommens usunde baggårde.

Lisbet Balslev Jørgensen

Program for seminar om "Byplanhistorisk forskning særlig med henblik på 20'ernes og 30'ernes byplanhistorie".

Formål: Seminaret formål er - på bred tværfaglig basis - at drøfte 20'ernes og 30'ernes byplanhistoriske forskning, med henblik på at etablere et overblik over allerede stedfunden forskning og ønskelige områder og emner fremover.

Deltagere: Ca. 25-30 personer bestående af en indbudt kreds af byplanlæggere og forskere, jfr. vedlagte liste, samt udvalgets medlemmer og repræsentanter fra Dansk Byplanlaboratorium.

Sted: Arkitektskolen i København, Auditorium I.

Tid: Tirsdag den 3. juni 1986, fra kl. 9,00 - 16,30.

Program:

9,00- 9,15	Velkomst. Mødets formål og program.
v/Vibeke Dalgas.
9,15-10,00	20'ernes og 30'ernes byplanlægning i Danmark
v/Edmund Hansen.
10,00-10,15	Kaffe.
10,15-11,00	De europæiske forbilleder for periodens byplanlægning.
v/ Ole Thomassen
11,15-12,00	Periodens behandling i dansk forskning og historieskrivning.
v/ Lisbeth Balslev
12,00-13,00	Frokost (i kantinens møderum).
13,15-15,00	Korte indlæg fra de indbudte forskere om deres institutions byplanhistoriske forskning, evt. forskningsmuligheder samt deres eget syn på og erfaringer med byplanhistorisk forskning.
15,00-15,15	Kaffe.
15,15-16,00	Drøftelse af forskningsmuligheder. Drøftelse af emner og prioriteringer.
16,00-16,30	Afslutning og opsamling.
Slagplan for det videre byplanhistoriske arbejde.

(Evt. fælles spisning et sted i byen for dem som har lyst og tid).

Dansk Byplanlaboratorium

byplanhistorisk udvalg

20. aug. 1986
eh/bk

Heldags-seminar om "Byplanhistorisk forskning særlig med henblik på 2oérnes og 3oérnes byplanhistorie"

afholdt den 3. juni 1986 på Arkitektskolen i København.

Referat.

I seminaret deltog:

Arkitekt Peder Boas Jensen, formand for Byplanlaboratoriets kursus og mødeudvalg.

Forskningsbibliotekar Carl Erik Bay, Det kongelige Bibliotek.

Lektor, civ. ing. Peter Foldager, Danmarks tekniske Højskole.

Lektor, arkitekt Kristian Larsen, Danmarks tekniske Højskole.

Professor, arkitekt Ole Thomassen, Kunstakademiets arkitektskole.

Professor, arkitekt Jørgen Sestoft, Kunstakademiets arkitektskole.

Forskningsbibliotekar Lisbeth Balslev, Kunstakademiets bibliotek.

Afdelingsingeniør Jens Simonsen, Københavns Kommune.

Lektor Ole Hyldtoft, Københavns Universitet.

Lektor Tim Knudsen, Københavns Universitet.

Professor, arkitekt Ole Dybbroe, Roskilde Universitetscenter.

Arkitekt Ole Winding, Arkitektskolen i Århus.

Arkitekt Carl Evald Hansen, Planstyrelsen.

Samt Byplanhistorisk udvalgs medlemmer, nemlig

Arkitekt Kirsten Andersen

Redaktør Knud Bidstrup

Arkitekt Vibeke Dalgas

Arkitekt Bo Grønlund

Arkitekt Edmund Hansen

Arkitekt Sven Allan Jensen

Arkitekt Elith Juul Møller

Museumsinspektør Poul Strømstad

Enkelte andre indbudte var forhindret i at deltage på grund af bortrejse eller andre møder, men alle vil få tilsendt referat m.v. af seminaret.

I sin indledning til seminaret betonedes formanden for Byplanhistorisk udvalg, arkitekt Vibeke Dalgas ønskeligheden af en bedre belysning af 2oérnes og 3oérnes byplanhistorie, som savner samlede, tilgængelige redegørelser. Sådanne er vigtige, fordi 2oérnes og 3oérnes problemer også er aktuelle i dag.

Byplanhistorisk udvalg har nu bestået i nogle år og har udsendt nogle såkaldte "Noter" samt igangsat visse mindre undersøgelser, bl.a. ved interviews med stadig eksisterende personer, men det er nødvendigt at sikre et videregående, tværfagligt samarbejde for at nå videre.

Ved seminaret, som er muliggjort ved velvilligt bidrag fra Margot og Thorvald Dreyers fond, håber udvalget at kunne sikre og udbygge den gode kontakt med forskere og andre fra læreanstalterne og andre institutioner, som vil kunne bidrage til at fremskaffe materiale til belysning af dansk byplanhistories udvikling.

Séminarets første indlæg blev givet af arkitekt Edmund Hansen, som talte om byplanlægningen i 20'erne og 30'erne i Danmark. Der foreligger fra denne periode faktisk et omfattende materiale, som det dog er vanskeligt at få et samlet overblik over, da det må findes frem i diverse betænkninger, årsberetninger eller selvstændige publikationer om enkelt spørgsmål.

Edmund Hansen nævnte specielt Bedre Byggeskiks betænkning fra 1918 om "Bebyggelsesplaner for Landkommuner", arkitekt Alfred Jensen Råvads "Borgmesterbogen" og Byplanlaboratoriets tidlige årsberetninger som gode informationskilder. Men også en række byplankonkurrencer, først Københavns kommunes konkurrence i 1908 om de indlemmede distrikter og senere en række konkurrencer i købstæderne, indeholder værdifuldt materiale til belysning af tidens planlægningsarbejde.

I forbindelse med omtalen af personer, som gjorde sig stærkt gældende i perioden - dr.phil. Vilh. Lorentzen, arkitekt Martin Nyrop, landspektør, senere kommitteret i byplansager Kai Hendriksen, kredslæge Malling i Aalborg og flere andre - fremhævede Edmund Hansen, at den stærkeste påvirkning i denne tid kom fra England, som flere af de nævnte besøgte og hjembragte erfaringer fra.

Oprettelsen af Byplanlaboratoriet i 1921, hvis energiske indsats førte til gennemførelsen af den første byplanlov i 1925, og laboratoriets fortsatte informations-arbejde var initieret af de nævnte og en række andre markante personligheder, som spillede en rolle i disse årtier. Edmund Hansen fremdrog som væsentligt inspirationsmateriale også Dansk Ingeniørforenings store trafikliniebetænkning fra 1926 ("forarbejde til Københavns Regionplan") og 30'ernes vægtige skrifter om "Parkpolitik i Sogn og købstad" og "Københavnsegnens grønne områder", hvor havearkitekt C.Th. Sørensen og civilingeniør Blixencrone-Møller var de mest betydende bidragydere.

Endelig foretog Edmund Hansen en hastig gennemgang af forberedelser til og igangsætning af det mere og mere nødvendige egnplanarbejde for Københavnsegnen med en særlig fremhævelse af arkitekterne Steen Eiler Rasmussens og Peter Bredsdorffs betydning for dette vigtige, men komplicerede planlægningsarbejde.

Selvom 20'erne og 30'erne ikke synes at ligge særlig langt tilbage i tiden, så haster det alligevel nu, hvis vi vil have periodens begivenheder grundigt belyst, for der er ikke ret mange tilbage, som selv har været med i en del af denne udvikling, eller som kan huske, hvad der skete.

Seminarets andet hovedindlæg blev givet af arkitekt Ole Thomassen, som fremdrog diverse europæiske forbilleder for dansk planlægningspraksis. Han omtalte 20'ernes og 30'ernes boligbebyggelse som en lykkelig periode i modsætning til tiden efter 1962.

Også Ole Thomassen nævnte påvirkningen udefra på arbejdet i Danmark, men fandt, at vi har en specielt stædig og "finurlig" særegenskab, som præger byggeriet hos os.

Ved en række lysbilleder uddybede Ole Thomassen sine synspunkter, som han underbyggede med eksempler fra Frankrig og England sammenholdt med det samtidige boligbyggeri i København. Det var påvirket udefra, men gennemførtes klart i overensstemmelse med danske håndværksmæssige traditioner, - Lægeforeningens Boliger, Bakkehusene, Bispeparken, Hyrdvangen.

Mellemkrigsperioden betegnede han som specielt interessant såvel i planlægningsmæssig som bebyggelsesmæssig henseende. I Olaf Forchhammers periode som stadsingeniør (fra 1925) sikredes væsentlige træk i byens udvikling og samtidig prægedes boligbyggeriet af dygtigt ledede almenyttige boligforeninger (Arbejdernes Andelsboligforening, Socialt Boligbyggeri m.fl.) understøttet af fremragende arkitekter. Også den første efterkrigstid fremviser gode planlægnings- og bebyggelseseksempler (Bellahøj f.eks.), men senere er standarden desværre sænket.

Alt i alt er der umådelig righoldigt materiale at dykke ned i, når man vil søge at beskrive den byplanhistoriske udvikling i 20'erne og 30'erne.

Tredie hovedindleder var forskningsbibliotekar Lisbeth Balslev, som talte om menneskets behov - individets og det kollektive behov - belyst ved en række eksempler på ældre og nyere bebyggelser fra såvel Danmark som andre lande.

Med udgangspunkt i den tyske "Städtebau-bevægelse" fra 1889 via Camillo Sitte fra Østrig og Ebenezer Howard's engelske "Garden-Cities" omkring århundredskiftet nåede Lisbeth Balslev til den hjemlige situation, illustreret ved den frederiksborgske udvikling gennem 150 år.

Folk reagerede mod de rodede gadebilleder, - man ville have sol, lys og luft, men også orden på byen. De klassicistiske idealer spillede en rolle, også i forbindelse med nogle byplankonkurrencer, hvor Steen Eiler Rasmussens Hirtshalsprojekt var karakteristisk, ligeledes Carl Petersen og Ivar Bentsens forslag til jernbaneterrænets nybebyggelse i København, som dog ikke blev gennemført.

Lisbeth Balslev beskæftigede sig en hel del med borgernes psykologiske behov: Al forandring er svær, man vil kunne kende sin by, føle sig hjemme og sikker, - kunne identificere sig med sit hus, sin by og sit land! Andre steder måtte man gennem en revolution, før demokratiet slog igennem, i Danmark udviklede alt sig på fredelig vis og byggende på gammel tradition.

Og vi har ikke - endnu da - som i visse andre lande måttet nedrive store nye boligkomplekser, der var fejlplaceret eller forkert udformet.

Eftermiddagsmødet indledtes af Edmund Hansen, som påny erindrede om, at det især er udviklingen i 20'erne og 30'erne, hvor grundlaget for en egentlig byplanlægning i mere moderne forstand i Danmark blev lagt, man gerne vil have belyst i dette seminar.

Han var dog klar over, at det nok kan være nødvendigt at gribe noget længere tilbage for at kunne beskrive også forudsætningerne for periodens begyndende forståelse for planlægningens nødvendighed og udviklingen i lovgivning og praksis på området.

Drøftelserne i eftermiddagens løb understregede dette synspunkt, som flere af deltagerne beskæftigede sig med, og der var enighed om at udviklingen samtidig med industrivæksten i 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig måtte belyses i rimeligt omfang for at kunne redegøre på tilfredsstillende vis for 20'ernes og 30'ernes byplanhistorie. På den anden side var der også enighed om, at en afgrænsning i tid - både bagud og fremad - var nødvendig bl.a. af ressourcemæssige årsager.

Tim Knudsen, som beskæftiger sig med Københavns planlægning fra ca. 1840 til 1. verdenskrig og med den kommunale forvaltning i København, fremhævede, at set ved forskningen - udover at skaffe kildemateriale er vigtigt at gøre klart, hvilke perspektiver man vil dyrke, og endvidere at det er ønskeligt at få belyst forskellige persongrupper, - ikke kun arkitekternes indsats i arbejdet.

Ole Winding fortalte om en foredragsrække i vinteren og foråret 1986 på arkitektskolen i Århus, hvor forskellige planlæggere berettede om Københavns planlægning siden ca. 1945, som de havde medvirket i. Han fremhævede i den forbindelse det store "slip", der var hos de studerende m.h.t. historisk viden om seminarets periode, og så med interesse hen til resultaterne af det drøftede forskningsarbejde.

Ole Hyldtoft omtalte ligeledes industrialiseringsprocessen og de dermed sammenhængende økonomiske perspektiver, som i høj grad blev bestemmende for Socialdemokratiets politik i slutningen af forrige århundrede frem til 1. verdenskrig. Han nævnte, at en undersøgelse af Gammelholms planlægning og udvikling er i gang, at det kunne være nyttigt at se nærmere på grundspekulationsproblemerne i Nørrevold-kvarteret, og at den store Borgergade-sanerung også burde studeres nærmere.

Også han fandt, at vi nok burde udstrække forskningen bagud til 90'erne,

hvor bl.a. en offentlig indsats fra lægerne i tidsskrifter m.v. spiller en vigtig rolle.

Ole Dybbro beklagede, at den egentlige sammenfattende kommunale byplanlægning er blevet ringere - vi beskæftiger os mere med bebyggelsesplanlægning og med isolerede emner. Planlægningen var blevet til rammer for konfliktløsninger.

Som et væsentligt emne i forbindelse med byplanforskningen nævnte han byens transportproblemer, hvor han selv arbejder med søtransportens udvikling.

Bo Grønlund måtte beklage, at der ihvertfald i de sidste 10 år havde været meget små muligheder for forskningen på arkitektskolen. Også han omtalte industrialismen og arbejderbevægelsens forhold til byplanlægningen, som ikke hidtil er blevet viet tilstrækkelig opmærksomhed. Han nævnte arkitekterne Edvard Heiberg, Flemming Teisen, Ole Buhl m.fl., som i 30'erne var aktive m.h.t. de københavnske udviklingsspørgsmål, Peter Foldager gjorde opmærksom på, at også provinsens - købstædernes - byplanhistorie er et vigtigt emne. Stefan Ott, som ikke kunne deltage i dag, skriver om Køge.

Foldager har også selv visse erfaringer, bl.a. med "moderne bykonflikter" og mener som andre, at vi skal tilbage til århundredskiftet for at få fat i rødderne.

Lisbeth Balslev understregede nytten af at komme til bunds i problemerne, Var det hele så godt, som det ofte er beskrevet? Og hvorfor fungerer tingene ikke? Medvirker en stram styring til at skabe ghettoer? Peder Boas Jensen oplyste, at han og andre i Byplanlaboratoriet vil prøve at samle nogle af folkene fra "Vesterbros boligaktion" til en konference engang i efteråret og forsøge en sammenholdelse med senere beboeraktioner på dette område.

Carl Erik Bay pegede på, at der i diverse person-arkiver (Ivar Bentsen, Wilhelm Wanscher, Charles I. Schou, Edvard Heiberg m.fl.) bl.a. på Det kgl. Bibliotek vil kunne findes materiale til belysning af den overordnede filosofi bag planlægningsbestræbelserne i perioden.

Jens Simonsen nævnte, at der også i Københavns kommune findes et omfattende arkivmateriale til belysning af udviklingen i mellemkrigsårene, men ikke synes at være interesse i kommunen i at benytte materialet. Man vil dog kunne forvente velvillig modtagelse, hvis man udefra ønsker at benytte arkivmateriale.

Jørgen Sestoft var personlig ikke særlig aktiv i netop de spørgsmål, seminaret drøfter, men er klart interesseret i byplanteoriernes/ideologierne bag byudvikling- og byplanhistorien. Han pegede på, at en afgrænsning mellem forsknings- og undersøgelsesemnerne er ønskelig ud fra mange hensyn.

Vibeke Dalgas kunne ved sammenfatningen af dagens drøftelser konkludere, at Byplanhistorisk udvalgs forventning til seminaret var opfyldt, og at hun dels havde kunnet konstatere en klar interesse for at gå videre med forskningstankerne, dels havde fået forslag til delemner og henvisninger til foreliggende materiale og muligheder, som det afgjort vil være nyttigt at gå videre med.

Det var også klart, at udvalget må søge at afgrænse delemnerne af hensyn til den bedst mulige afklaring af de spørgsmål, det vil være ønskeligt at få nærmere undersøgt og belyst.

En række enkeltemner og stikord er blevet anført med henblik på udvalgets fortsatte arbejde og bestræbelser:

Undersøgelsesperioden bør udstrækkes bagud.

Idehistorien bør dyrkes.

Småbyernes byplanhistorie fra 20'erne

Stadsingeniørembedet i København fra 1858-1950

Dansk planlægnings relation til udlandet.

Ferd. Meldahl, Charles I. Schou, Steen Eiler Rasmussen.

m.fl.-hvor har de været, hvad har de gjort af erfaringer i udlandet?.

Faglig baggrund - rivalisering mellem ingeniører og arkitekter.

Administrative og politiske forhold som forudsætninger - også for planernes realisering.

Diverse delemner: Stationsbyerne i Holbæk amt og industriudviklingen i Hovedstadsområdet (Gladsaxe og Glostrup kommune).

Udover afslutningsvis at takke deltagerne for bistand på mødet bad Vibeke Dalgas om, at man ville sende udvalget oplysninger om skrifter, pjecer o.lign., som man har kendskab til, til brug ved udarbejdelse af en litteraturliste for 20'erne og 30'erne, jfr. tidligere udsendt notat. Herudover bad Vibeke Dalgas om kommentarer til den på mødet udleverede emne- og personliste.

Med hensyn til "Mallings samling" (30.000 kartotekskort m.v.), som hidtil kun er meget løseligt gennemgået, ville hun undersøge, om udvalget kan skaffe mulighed for en egentlig registrering og bearbejdning.

Endelig vil man i udvalget fortsætte det påbegyndte arbejde med båndinterviews med stadig eksisterende personer, som har medvirket på en eller anden måde i den byplanhistoriske udvikling i 30'erne og 40'erne. Har deltagerne ideer eller emner hertil, hører udvalget meget gerne herom.

Byplanhistorisk udvalg vil iøvrigt nu gå videre med forberedelserne til et nyt seminar om et års tid sigtende på at drøfte efterkrigstidens byudviklings- og planlægningshistorie - fra 40'erne til slutningen af 50'erne.

Edmund Hansen

Deltagerliste til Seminar om "Byplanhistorisk særlig med henblik på 2oérnes og 3oérnes byplanhistorie".

GÆSTER

Dansk Byplanlaboratorium:

Arkitekt Peder Boas Jensen, formand for kursus og mødeudvalget
Skaarup & Jespersen, Landemærket 9, 1119 København K.
Tlf. 01-15 71 31.

Det kongelige Bibliotek:

Forskningsbibliotekar Carl Erik Bay, Christians Brygge 8, 1219 Køben-
havn K.
Tlf. 01-15 01 11

Institut for veje, trafik og byplanlægning, Danmarks tekniske Højskole:

Professor, arkitekt Stefan Ott, Bygning 115, DTH, 2800 Lyngby.
Tlf. 02-88 42 00

Lektor, civ.ing. Peter Foldager, Bygning 115, DTH, 2800 Lyngby.
Tlf. 02-88 42 00

Lektor, arkitekt Khristian Larsen, Bygning 115, DTH, 2800 Lyngby.
Tlf. 02-88 42 00

Kunstakademiets arkitektskole, Institut for by- og landskabsplanlægning:

Professor, arkitekt Ole Thomassen, Peder Skramsgade 2 B, 1054 København K.
Tlf. 01-12 68 60

Kunstakademiets arkitektskole:

Professor, arkitekt Jørgen Sestoft, Kongens Nytorv 1, 1050 København K.
Tlf. 01-12 68 60

Kunstakademiets bibliotek:

Forskningsbibliotekar Lisbeth Balslev, Kongens Nytorv 1, 1050 København K.
Tlf. 01-12 68 60

Københavns Kommune:

Afdelingsingeniør Jens Simonsen, Københavns Rådhus, 1599 København V.
Tlf. 01-15 38 00

Københavns Universitet, Institut for økonomisk historie:

Lektor Ole Hyldtoft, Njalsgade 104, 2300 København S.
Tlf. 01-54 22 11

Københavns Universitet, Institut for kultursociologi:

Mag.art. Frank Bundgaard, Rosenborggade 17, 1130 København K.
Tlf. 01-11 26 26

Københavns Universitet, Institut for samfundsfag:

Lektor Tim Knudsen, Rosenborggade 15, 1130 København K.
Tlf. 01-11 26 26

Planstyrelsen:

Afdelingsarkitekt Arne Gaardmand, Holbergsgade 23, 1057 København K.
Tlf. 01-13 67 60

Roskilde Universitetscenter:

Professor, arkitekt Ole Dybbro, Marbjergvej 35, Postbox 260, 4000 Roskilde.
Tlf. 02-75 77 11

Aalborg Universitetscenter:

Lektor Finn Kjærdsdam, AUC, Langagervej 2, Postboks 159, 9100 Aalborg.
Tlf. 08-15 91 11

Statens Byggeforskningsinstitut, Byplanafdelingen:

Forskningsleder Hans Kristensen, Dr. Neergårdsvej 15, 2970 Hørsholm.
Tlf. 02-86 55 33

Forsker Johannes Mølgaard, Dr. Neergårdsvej 15, 2970 Hørsholm.
Tlf. 02-86 55 33

Sydjysk Universitetscenter:

Forskningsleder Jan Magnussen, Glentevej 7, 6705 Esbjerg Øst.
Tlf. 05-14 00 11

Århus Arkitektskole:

Professor Hans Mammen, Nørreport 20, 8000 Århus C.
Tlf. 06-13 08 22

Arkitekt Ole Winding, Nørreport 20, 8000 Århus C.
Tlf. 06-13 08 22

Byplanhistorisk udvalgs medlemmer:

Arkitekt Kirsten Andersen, Hovedstadsrådet, Sct. Annæ Plads 26,
1250 København K.
Tlf. 01-15 43 00

Redaktør Knud Bidstrup, Falkoner Allé 19, 2000 Frederiksberg.
Tlf. 01-87 66 85

Arkitekt Vibeke Dalgas, Store Kongensgade 40 G, 1264 København K.
Tlf. 01-13 81 11

Arkitekt Bo Grønlund, Kunstakademiets Arkitektskole, Breyens afd.
Kongens Nytorv 1, 1050 København K.
Tlf. 01-12 68 60 (02-24 67 23)

Arkitekt Edmund Hansen, Ved Ermelunden 26, 2820 Gentofte.
Tlf. 01-65 68 05

Arkitekt Sven Allan Jensen, Hausergade 36, 1128 København K,
Tlf. 01-11 77 79

Arkitekt Elith Juul Møller, Ib Andersen & Juul Møller, Ny Østergade 32
1101 København K.
Tlf. 01-65 80 21

Bibliotekar Anne-Grethe Nyeng, Dansk Byplanlaboratorium, Peder Skramsgade 2 B, 1054 København K.
Tlf. 01-13 72 81

Museumsinspektør Strømstad, Nationalmuseet, I.C. Modewegsvej, 2800 Lyngby.
Tlf. 02-85 34 75

